

HET LAND VAN DE WANGEN

»PRIVÉ-DOMEIN«

NR. 226

LUUK GRUWEZ
HET LAND
VAN DE WANGEN

UITGEVERIJ DE ARBEIDERSPERS • AMSTERDAM • ANTWERPEN

Eerste druk november 1998
Tweede druk januari 2000

Copyright © 1998 Luuk Gruwez

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from BV Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Omslagfoto: Michiel Hendryckx

ISBN 90 295 2145 7 / NUGI 321

*De zon komt op in het oosten. 's Middags staat de zon in het zuiden.
's Avonds gaat de zon onder in het westen. De zon staat nooit in het
noorden.*

Uit: *België, mijn vaderland. Het aardrijk in beeld en samenspraak,*
derde leerjaar, door de Broeders van Liefde, Tessenderlo.

INHOUD

EAST OF EDEN 9

- Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand
(Brieven aan Linda) 11
- Tout passe, tout casse, tout lasse
(Brief aan Eriek Verpale) 22
- Eerste brief naar het Noorden
(Brief aan Hester Knibbe) 28
- De discotheek van God
(Brief aan Tippetotje) 44
- Tweede brief naar het Noorden
(Brief aan Toon Tellegen) 49
- Derde brief naar het Noorden
(Brief aan Toon Tellegen) 53
- Kunnen brieven vliegen?
(Brief aan Joke van Leeuwen) 67

ALL QUIET ON THE WESTERN FRONT 73

- Kiekeboe 75
- Deerlijk 97

GOODBYE SOUTH, GOODBYE 213

- Tussen aabare bergen 215
- Het laatste eiland 230
- Quai des Belges 244
- Verantwoording 277

EAST OF EDEN

ONZE-LIEVE-VROUW VAN BIJSTAND

(Brieven aan Linda)

Hasselt, 18 oktober 1995

Lieve Linda,

Ergens moet er iemand zijn die er perfect van op de hoogte is hoe hij bladeren kan laten vallen, iemand die schimmel, ontbinding en rottingsgassen tot in de kleinste details beheerst, die de vervaldatum van makreel, kabeljauw en kalfskarbonade dicteert, ja, zelfs van een mens, kortom: iemand die gespecialiseerd is in herfst en in alle verdwijntucs van het bestaan, maar die—omdat het al zo lang geleden is—zijn zeggenschap over kiemend zaad verloren heeft, niet meer weet hoe en waar het begonnen is, en hoe en waar hij het moet laten beginnen als er tenminste nog iets te beginnen valt, iemand zonder lente en zonder ochtend, een gelukzalige, wreedaardige God zonder geheugen, zeer onder de indruk van zichzelf.

Mensen als jij en ik daarentegen hebben tijdens een paar bevoorrechte momenten gedacht meester van onze ochtenden te zijn, maar het staat vast dat wij over onze avonden nooit gezag zullen hebben.

Sinds ik in 1976 het westen van het land met het oosten heb geruild en Deerlijk, ons beider dorp, de rug heb toegekeerd, ben ik meermalen—net zo naïef als vroeger—van plan geweest een boek te schrijven waarin de zon nu eens nooit dient onder te gaan, waarin het altijd dag blijft, een boek over de Hof van Eden, over het begin. Maar het zal een boek worden, uiteraard, waarin die Hof van Eden wordt vernield, en dat boek zal ik schrijven, hier, iets ten oosten van Eden, en het zal erover handelen dat die God om het even waar in zijn heelal, maar in elk geval ook in ons dorp, ook in Deerlijk heeft gewoond. Hoewel hij zich dat niet meer herinneren kan, en wij wel.

Het moet '67 of '68 geweest zijn en je weet wat ik voor je voelde. Ik was intern in het Kortrijkse Damiaancollege. Van daaruit stuurde ik een galmende liefdesbrief naar Onze-Lieve-Vrouw van

Bijstand. Niet naar de Moeder Gods zelf natuurlijk, maar naar de meisjesschool die zo heette en die aan de andere kant van de stad gelegen was. Ik nam aan dat jij, de meest geliefde bakkersdochter van Deerlijk en wijde omgeving, er op pensioonaat was. Daar recht tegenover lag een jeugdcafé: De Stovebuize. Omdat het vlak bij de plek was waar jij moest zitten suffen op de goniometrische verhoudingen of de orde der rankpotigen, kwam ik daar soms. In mijn ogen was heel Kortrijk toen een erogene zone. Het was in de derde Latijnse of misschien al in de poësis. In de poësis was het in elk geval dat ik ervan droomde samen met jou naar *Romeo and Juliet* van Zeffirelli te gaan kijken, in Cinéma Capitale. Die bestaat nu niet meer. Uiteraard: wat bestaat er nog wel?

Zelfs de bakkerij van je ouders is er inmiddels niet meer. Maar de geur van het huisbakken boerenbrood die daar steeds indringend hing, die zit nog in mijn neus. Wanneer ik er omstreeks mijn vijftiende iets kwam kopen, een rozijnenbrood of een stokbrood, toen enkel en alleen op zaterdag verkrijgbaar, dan was het meestal je moeder die mij bestelde, een enkele keer je vader.

Op zekere dag—je ouders waren naar een trouwfeest—moest jij voor hen inspringen. Daar stond je dan, omringd door appelflappen, tompoezen, speculaaspoppen en biscuittaarten. Ik vond je net zo appetijtelijk als dit alles samen, ondanks die veeg bakkersmeel op je wang: een beeldig ding weggelopen uit een film. (Zodra ik nadien, in mijn eentje, Olivia Hussey op het witte doek zag in de rol van Juliet, wist ik natuurlijk uit welke: niemand vergelijkt vuriger dan wie verliefd is.) Ik was verloren toen je één keer, heel zuinig, naar mij glimlachte. En ik dacht meteen, onnozel en onbevangen, dat ook mijn broodje gebakken was. Twee dagen later schreef ik je.

Op mijn brief of op mijn brieven—want waren het er niet meer?—kwam nooit antwoord. In een rooskleurige luim oordeelde ik dat je die niet eens te zien had gekregen en dat er van afwijzing geen sprake kon zijn. Maar op een avond riep de klassenleraar van de vierde Latijnse mij naar zijn kamer: dat was pater Jan, bijgenaamd Bros, vleesgeworden barmhartigheid en goedertierenheid, met wie de hele klas dan ook genadeloos de vloer aanveegde. De hele klas, behalve ik: ik ging gebukt onder een imbeciel soort medelij-

den. Toen al. Evenzeer als pater Bros zelf leed ik onder de talrijke pesterijen waarvan hij het slachtoffer was.

Hij was ook aalmoezenier van de jeugdbeweging waartoe jij behoorde. Mogelijk in die hoedanigheid—ik weet het niet meer zo goed—vroeg hij mij heel voorkomend je voortaan geen brieven meer te sturen: je ouders waren op de hoogte en hadden hem gevraagd dat bij mij te bepleiten. Ik stemde ootmoedig toe, dommig van dankbaarheid voor al zijn begrip. En verlegen, vooral dat, zo verlegen als jij nu. Ik schreef je niet meer.

Vorige week, bijna zevenentwintig jaar na het bovenstaande, kwam het dan toch nog, jouw antwoord, alsof de liefdespostiljon een dik kwarteeuwje gedut had vooraleer hij zijn ronde verderzette. Wees toch niet bang dat ik mij vrolijk over je maak. Ik voel mij vooral geflatteerd, al vind ik onze geschiedenis wel komisch of—zo je wil—tragikomisch, net als die hele misplaatste grap van het bestaan zelf. Want zevenentwintig jaar! Het was nog het tijdperk waarin uit meisjesmonden niets onzuivers hoorde te komen, zo lang geleden. Tieners, iets ouder dan wij en met een haardos vol madeliefjes, laafden zich aan de dauw des velds en kauwden op een geestverruimend grasje.

Het zou allemachtig veel tijd vergen om elkaar onze beide verledens te vertellen. Alleen: zevenentwintig jaar, dat is zevenentwintig jaar te laat. Alles komt te laat. Al hebben wij op dezelfde set ons debuut gemaakt, het zijn verschillende films waarin wij spelen. Een jongen van vijftien zit opgesloten in een man van over de veertig en kan en wil daar niet meer uit ontsnappen: ik ben verliefd geworden op mijn gevangenis en nu ben ik er nog aan verslaafd ook. Maar je brief stemde mij dromerig, dat wel. Wanneer, zo vroeg ik mij af, hebben wij in al die jaren nog eens aan elkaar gedacht?

Ongelooflijk wat een stof er op mijn leven ligt: mijn ziel heeft een poetsvrouw nodig. Het geheugen laat tientallen jaren de vaat op het aanrecht staan. Ik moet afwassen, voor ik ga. Maar kom ik er nog wel mee klaar, met die kolossale vaat?

Ja zeker, ik heb nog wel eens aan jou gedacht. Zelfs dat verdroogde klokhuis heb ik nog: van de appel waarin jij stond te bijten, die zomeravond toen ik voorbij de bakkerij kwam gefietst.

Een vriendin was met je aan het kletsen. Ik deed alsof ik je niet opmerkte. In een ooghoek zag ik dat je dat klokhuis wegkiederde. En even later—ik had een ommetje gemaakt—kwam ik weer bij je huis langs. Je was intussen naar binnen. En jawel, het lag er nog: in de goot. Nu heb ik het ergens opgeborgen, diep onder in de zwarte kist, hier in mijn Hasseltse hal, naast andere souvenirs die om het even wie belachelijk vinden zal, maar die hun plaats verworven hebben in dat schimmenrijk van afgewezen liefdes, verloren dromen, uitgestelde hartstocht en bedrogen verlangen.

Ja zeker, ik heb nog wel eens aan jou gedacht. Misschien zelfs terwijl jij in de armen van een ander lag, misschien zelfs terwijl... Enfin, ik zeg niet graag 'neuken', want dat is het niet. Dan liever 'naaien': er zit meer geaai in dat woord. Maar ook dat is het niet. Het is geen kwestie van preutsheid. Alleen: ik naai niet, ik neuk niet. Ik wil geen lijf dat 'euh' zegt.

Ik bemin.

Dat is alles.

In dat opzicht ben ik niets ouder geworden. Het is 1968. Jij en niemand anders was mijn Lievevrouw van Bijstand toen, van Eeuwigdurende Bijstand, maar ongenaakbaar, zoals het onze-lieve-vrouwen betaamt. En ik beminde U bovenal, 'uit geheel mijn hart, uit geheel mijn ziel en uit al mijn krachten', conform aan wat er in de *Akte van liefde* stond, die ik evenals alle andere jongetjes tijdens de catechismuslessen in Deerlijk uit het hoofd moest opdreunen en die eindigde met de regel: 'In deze liefde wil ik leven en sterven.'

Je schrijft dat wij elkaar volledig verkeerd begrijpen. Wat mijn aandeel betreft is dat ongetwijfeld zo. Hoe bestaat het dat een vrouw van mij kan houden? Ik ken er één, dat is waar, die zo gek is dat te doen: Totje. Ik heb een onverklaarbare aantrekkingskracht op honden, kinderen en gekken. Maar voor de rest: ik zie het niet wanneer een vrouw, zoals jij nu, verliefd op me wordt. Het gaat mijn bevattingvermogen te boven. Ik ben een mismaakte Tarzan, er staan amper haren op mijn borst, ik stoot geen junglekreten uit, hef geen bronstige litanieën aan, en ik beweeg me niet liaansgewijs naar een of andere minnares. Het leven begint te lijken op mijn tanden: er komen gaten in. En vannacht,

tussen twee en vier, heb ik misschien wel mijn midlifecrisis gehad. Gelukkig sliep ik.

‘Alles gaat voorbij, maar niets gaat over.’ Ik ben zo verwaand mezelf te citeren. Ik zal het bakkersdochtertje niet vergeten. Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand sta me bij. Het is allerminst belachelijk dat je me die brief geschreven hebt. Het maakt mij jong en oud, die twee ineen. En ik vind het ook goed voor jezelf. Je bent moedig op een van de zeldzame terreinen waar moed mag en waar moed zelfs moet. Wees toch niet bang. Mijn pen is de grote bek die ik niet heb. Met een pen krijg je wel eens een prijs, een soort smartengeld voor het feit dat je hebt geschreven en niet geleefd, maar liefde, nogmaals: nooit.

Eén punt dient opgehelderd. Geen moment heb ik het voor mogelijk gehouden dat jij dat boek had gelezen waarin, onder zoveel meer, het relaas van mijn vruchteloze verliefdheid op jou. Geen moment heb ik vermoed dat jij als respectabele middenstandsdochter, voorbestemd voor een decent en lonend beroep, je aangetrokken kon voelen tot de flodderige bohème die jij met schilders en dichters associeert, maar waartoe ik goddank niet eens behoor. En wie schetst mijn verbazing toen ik je daar, bij de uitreiking van de H. C. Pernath-prijs voor die dichtbundel van me, plots zag staan, alleen, timide, in een afgelegen hoek? Eén oogopslag volstond om je te herkennen. En het eerste waaraan ik dacht was: hoe kan, hoe mag, hoe zal ik haar aanspreken na die brief van zevenentwintig jaar geleden.

Je vond me tijdens de receptie die daarop volgde—ik neem je woorden over—‘zo veraf, zo afstandelijk, zo koel’. Ach, Linda, ik was nog in 1968 en jij al in 1995, of andersom. En bovendien weet ik mij bij zulke gelegenheden nooit een houding te geven. Ik denk dan dat ik mijn aandacht moet verdelen over zesender-tig of tweeënveertig of vijfenzeventig mensen, daar ook een beetje te mijner ere aanwezig. Altijd meent iemand dat ik hem verwaarloos. Allicht ben ik zelf diegene die zich dat nadien het meest aantrekt.

Ook jij voelt je werkelijk nodeloos schuldig. Ik heb er nooit aan getild dat je eerst niet geloofde wat in dat verhaal van me stond. Sterker nog: ik was het—eerlijk waar—vergeten. Die hele

historie had ik bijna uit mijn geest gebannen, omdat ik nu eenmaal van oordeel ben dat ik alles wat ik opgeschreven heb, vergeeten mag. Ik heb een merkwaardig mankement: ik kan geen verhalen onthouden, zelfs die van mezelf niet. Als ik met de boodschappen klaar ben, gooi ik het boodschappenlijstje weg.

Maar verliefdheden kun je niet helemaal weggooien, ook niet als je dat zou willen. Dit is de straf voor al wie verliefd geweest is: wat hij ooit heeft gemorst, is jaren aan hem blijven kleven zonder dat hij daar ook maar iets van gemerkt heeft. Tot hij op een dag toevallig vaststelt: verrek, hier zit een vlek; hoe kom ik daar nu weer aan? En dan, plotseling, herinnert hij het zich. Maar die vlek gaat er niet meer uit.

In elk geval hoef je mij niet te danken voor wat ik heb geschreven. Het omgekeerde is waar. Ik heb stiekem en voor één keer straffeloos een flard van je jeugd gejat ten behoeve van mijn schrijverij. Dank je wel. Wanneer ik over een week opnieuw een prijs krijg, dit keer in Amsterdam, moet ik een glas heffen op jou en op onze jeugd in een dorp waar wij jong zijn gebleven terwijl wij elders ouder werden. Dat dorp bestaat nu niet echt meer, net zomin als die jeugd. En mijn moeder bestaat niet meer. En mijn opa Bing bestaat niet meer, behalve in dat boek. En binnenkort bestaat ook dat boek niet meer. Er is van alles dat enkel in ons hoofd nog even blijft duren. Tot ook daar het licht uitgaat.

Het ga je goed, bakkersdochtertje. En denk maar niet te vaak aan de jongen die zijn tompoezen en zijn appelflappen naderhand bij een andere bakker heeft gekocht.

L.

Hasselt, 5 maart 1996

Lieve Linda,

Waarom ik er als kind voortdurend met een glimlach bij liep? Misschien omdat glimlachen de elegantste manier is om verlegen te zijn. Maar misschien ook hierom: mijn vader heeft mij altijd verboden ongelukkig te zijn. Dat heeft een stuk geholpen. Mijn hele verdere leven ben ik er dan maar voorspoedig blijven uitzien: uit gehoorzaamheid.

Ken jij de film *East of Eden*? Net als Cal, het personage dat door James Dean wordt vertolkt, moet ik tijdens mijn jeugd gedacht hebben dat ik Kaïn was, hoe hard ik ook mijn best deed om er in de ogen van mijn vader als Abel uit te zien. In tegenstelling tot Cal, die het kennelijk ook echt voor mekaar kreeg Abel te worden en bij zijn stervende vader te blijven, trok ik uit mijn dorp weg: 'om mij te vestigen in het land Nod, ten oosten van Eden'. Ik bleef Kaïn, maar met de milde, inschikkelijke oogopslag van Abel. En nu weet ik niet goed meer wat ik heb achtergelaten en wat niet, zoals ik er evenmin nog zeker van ben waar het land van Eden ligt. Misschien heb ik het wel meegenomen.

Andere film: *Romeo and Juliet*. Ja, nu begrijp ik waarom wij daar nooit samen naartoe geweest zijn. Eindelijk. En ik begrijp ook dat mijn liefdesbrief (door jouw toenmalige vriendje woedend versnipperd) geen ander lot beschoren geweest is dan de meeste liefdesbrieven, beloftes en bekentenissen: 'blowing in the wind'. Zo eindigt een jeugd ten slotte helemaal, als je maar geduld hebt.

Dat mijn amoureuus gesukkel van destijds niet meer bestaat: allicht is dat goed. Nu is er in mijn verleden weer iets minder waarover ik dien te blozen. Hoewel: als er één soort schaamte misplaatst is, dan is het die. Vreemd toch dat zij zo lang kan blijven duren. Langer dan liefde, vrees ik soms.

Om op je vraag te antwoorden: pater 'Bros' had zijn bijnaam te danken aan zijn kapsel, aan zijn weinig autoriteit uitstralende borstelkuif. Van mijn meest gehate paters, dikke Celle en de rachitische pater Niewaar, die allebei ijzeren knuisten hadden, was hij de volstrekte antipode. Wat is er van deze liefelijke dieenaar Gods geworden? Ik maak mij sterk dat hij nu ergens soelaas schenkt aan afgewezen vrouwen en kwijnende wezen en dat hij niet langer het risico loopt de risee te zijn van een zwerm jengelende leerlingen die hem met proppenschietters belaagt.

Ook ik sta niet meer voor de klas. Het ziet er naar uit dat ik alvast het komende jaar van schrijven mijn 'broodwinning' maak, om in het vocabulaire van de bakker te blijven. Dus struin ik nu, voorzien van bedelstaf en boetekleed, het land af met lezingen. Toevallig kom ik volgende maand in Deerlijk, in cc d'Iefte nog wel, samen met Eriek Verpale. Af en toe gieren de zenuwen al door mijn keel.

Cultureel Centrum d'Iefte, dat is natuurlijk gewoon de Heilige-Hartzaal van vroeger, waar ik beaat ben geweest van het nasale gekweel van Dimitri van Toren en andere in kleinkunst grossierende barden. Daar schurken thans jongens en meisjes tegen elkaar aan op wier walkman iets van Metallica of Sepultura bonkt, van die puistige kerels met gerafelde jeans en van die demoiselles met gepiercete navels, neusvleugels, wenkbrauwen, tongen—wat al niet—en met veel te grote rozentatoeages op hun veel te frêle schouders. Ik vind ze verrukkelijk, deze nieuwe onderdanen van de liefde, die kauwgombellen blazen in elkaars gezicht en een luide boer laten wanneer een burgerman voorbijschrijdt. In elk geval godzijdank niks geen Dimitri van Toren meer in of rondom onze Heilige-Hartzaal. Dat de tijd verstrijkt heeft niet alleen nadelen.

Vermoedelijk heb ik daar ooit zelf op de planken gestaan, gans en gaaf, zonder piercing, zonder tatoeage, volkomen bleu. Met mijn mezengebroed bijvoorbeeld, wanneer de feestzaal van de Gemeentelijke Jongensschool niet beschikbaar was. En het zou mij niet verwonderen als jij bij een van die gelegenheden in de zaal had gezeten, zowaar nog geheel deugdliedend en rein van gemoed. De dorpen van onze jeugd worden intussen hoogmoedig; overal waar vroeger de mesthoop dampte, rijst nu een cultuurtempel uit de grond.

Mijn huidige beroep heeft zo zijn voordelen. Ik kan weg wanneer ik maar wil. Jij hoeft natuurlijk niet meer weg: je woont al in een soort buitenland, omgeven door een park dat nog echte seizoenen toestaat. Misschien heb je gelijk en is thuis de beste plek om elders te zijn. En je hebt het bovendien allemaal al een keer gezien of gehad.

Je verleden oogt blijkens je brief ontegenlijk veel avontuurlijker dan het mijne: twee keer getrouwd geweest, jarenlang door Zimbabwe gezworven, in Mozambique gewoond, bijna verdronken in de Zambesirivier. Wat nog? Net niet opgepeuzeld door een nijl-krokodil, net niet verscheurd door een jachtluipaard? Je zegt het maar, hoor: ik sta nergens van te kijken. En nu, nu hoef je natuurlijk niet meer weg. Of vergis ik me? Een mens wil altijd elders zijn, overal ter wereld op zoek naar een plek om thuis te komen. Alleen is die plek onvindbaar. Maar misschien is het beter overal gezocht te hebben, dan één enkele keer gevonden.

Nooit geweten dat jij mij in 1983 vanuit de bakkerij stond gade te slaan, terwijl de begrafenisstoet van mijn moeder daar voorbijtrok. Zo bedroefd als jij toen aannam, was ik helemaal niet. De echte rouw is pas later gekomen. Want vroeg of laat: rouwen zul je. En ik ben traag in het verdriet. Of liever, misschien ben ik wel aan alles trouw. Traagheid is een vorm van trouw. Ik kan niet scheiden van momenten, laat staan van een mens die eindigt.

Tijdens de uitvaart had een gevoel van opluchting de overhand, doordat aan dit zo zinloze, zo onzindelijke overleven koste wat het kost een halt was toegeroepen. Maar uiteraard bleef het mijn moeder die daar lag, in de kist waar ik achter aansjokte, niet alleen de diep teleurgestelde vrouw van eenenvijftig, maar ook zij die een beauté van twintig was geweest. Die trieste stoet brengt mij overigens bij een van mijn oudste herinneringen: de processie van Onze-Lieve-Vrouw ter Ruste, onze dorpse madonna. Elk jaar trok die voorbij mijn en ook voorbij jouw ouderlijke huis. Ik heb daar een paar keer in meegelopen, 'diamonds on the soles of my shoes', in een smetteloze witte pij, als zangertje van Het Mezenestje.

Nóg ouder is de herinnering aan de Mariastolp die voor het raam moest wanneer de processie uitging: zelf was ik nog te jong

om mee te zingen in het koor of in stoeten te lopen. Ik zat, denk ik, in de kleuterklas van zuster Euphrasie, die zo myoop was dat ikzelf en het knaapje naast mij in de bank risicoloos onze gulpen konden openknopen voor een vergelijkende studie van onze veelbelovende lilliputters. Het was lente of zomer en ik wist nog niet dat jij bestond.

Dat de seizoenen toen echt waren, is uiteraard een gemeenplaats. Ik heb ergens geschreven dat zij dat enkel in de kindertijd zijn. Nooit zal ik de sensaties van de eerste sneeuw, de paaseieren onder de nog bloesemloze rododendrons en de verwachtingsvolle vooravonden van de zomervakantie vergeten. Alles was nog voor het eerst. (Deerlijk zág er toen niet alleen anders uit, het klónk ook anders dan nu. Ben je daar wel eens bij blijven stilstaan?) Alleen aan de herfst heb ik geen herinnering meer. Die zal wel hetzelfde gebleven zijn. Vandaar dat hij mij ook nu gestolen kan worden: herfst hebben wij, altijd.

Maar jij was mijn Linda van de lente, later, veel later, zodra ik wist dat je bestond. En ik had je niet, al was ik vast van plan hierin verandering te brengen. Er stond ongeveer halverwege jouw huis en het mijne een villa die mijn pueriele verbeelding heftig aanwakkerde. Zij staat er nog, je kent haar wel: die met het rieten dak. Ik droomde van de dag dat ik daar levenslang met jou zou mogen wonen, gezeten op een nimbuswolk, hand in hand bij een knisperend haardvuur, tekstballonnen vol liefdesverklaringen in onze blikken.

Als ik er nu langskom, is dit het eerste waaraan ik denk, ondanks al die jaren waarin wij niets meer van elkaar geweten hebben. En natuurlijk moet ik dan weer eens glimlachen.

Eens, als wij duizend jaar leven, zullen wij bijna alles weten. Waarom dikke Celle en pater Niewaar zulke dreigende knuisten hadden en pater Bros zo'n kolderieke borstelkuif. Wij zullen eindelijk alle goniometrische verhoudingen kennen, alsook de kenmerken van de rankpotigen. Wij zullen weten hoe de ziekte werkt, hoe de liefde, hoe het vergeten. En vooral: hoe het toeval werkt dat ervoor gezorgd heeft dat wij nooit samen naar *Romeo and Juliet* zijn geweest en níet hand in hand, níet met tekstballonnen vol liefdesverklaringen, níet in Deerlijk de rest van onze da-

ONZE-LIEVE-VROUW VAN BIJSTAND

gen hebben gesleten. Maar zal het ons ook maar iets vooruithel-
pen? Het is verschrikkelijk, te weten.

Wees gegroet, Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand, wees gegroet.
L.

TOUT PASSE, TOUT CASSE, TOUT LASSE

(Brief aan Erick Verpale)

Hasselt, 3 april 1995

Waarde vriend,

Ik ben nog nooit zo oud geweest als vandaag. Gisteren, bijvoorbeeld, was ik een dag jonger. Nu jij weer.

Flashback. Ik was zeventien en zou in Eindhoven mijn eerste literaire onderscheiding krijgen. Mijn vader plaagde me: 'En hoe gaat gij daar geraken, peinst gij?' Ik kon niet vermijden dat hij, apetrots, voorstelde mij te rijden. Liever was ik alleen gegaan omdat ik toen nog geloofde dat literaire bekroningen voornamelijk nuttig waren voor het snel en efficiënt veroveren van meisjes-harten. Mijn ouders zag ik als een obstakel voor de realisatie van mijn amoureuze wensen.

Het was 28 april 1971. In Eindhoven stonden de Japanse kerelaren in volle bloei. Stralende lentezon. Met het hele gezin, want ook mijn zus was mee, spoedden wij ons naar het gebouw waar de Stichting Literaire Dagen de prijsuitreiking had georganiseerd. Op zeker ogenblik werden wij aangesproken door een Hollands meisje van ongeveer mijn leeftijd dat de weg vroeg naar het adres waar wij zelf naartoe gingen. Ik stond meteen in lichterlaaie.

Dat ik je toen, en niet in '76 of '77, zoals wij altijd in interviews brommen, voor het eerst moet hebben gezien: dat is mij al die tijd ontgaan. Maar het bewijs is er. Jij staat in het juryrapport dat hier voor me ligt. Daarin ook de naam van Anne Crivits (Jabbeke), een meisje met wie wij later, onwetend van elkaar, zouden corresponderen.

De Stichting Literaire Dagen was gul, had voor niet minder dan twintig prijswinnaars gezorgd. Een van hen was jij. Een andere was dat Hollandse meisje. Zij heette Joke van Leeuwen. 'Antwerpen' staat er naast haar naam in het juryrapport. Zij was, vernam ik later, de dochter van een bekend Nederlands theoloog die sinds jaren in ons land verbleef. Al die andere jongens en meisjes, wat is er van ze geworden? Bloemen 'in den knop gebro-

ken'? Of namen zij gewoon eerbare beroepen aan als kruidenier, pomphouder of bankier en blikken zij inmiddels vol schaamte op hun literaire geklungel terug als op een lelijke jeugdliefde? Nu nog word ik daar soms melancholiek van.

Holland – kun jij je dat voorstellen? – was voor mij als zeventienjarige het land van de romantiek. Voornamelijk wanneer ik tijdens thé dansants van die tijd te veel gedronken had, placht ik met het Noorden zo onvoorstelbaar te snoeven dat ik mij, doodernstig, zelfs de Hollandse tongval had eigen gemaakt. Amsterdam was mijn Mekka. Ik dweepte met een non-valeur als Liesbeth List en met gerecycleerde wieroekvaten als Elly Nieman en Rikkert Zuiderveld. En van je hopsafaldera: ik werd al stoned van de etensresten tussen mijn tanden.

Mijn prijs kreeg ik uit handen van Judith Herzberg, in de ogen van literaire adolescenten toen al een wereldberoemde dichteres. Ik mocht haar zelfs zoenen, daar, voor die volle zaal. Of zij zoende mij: n'importe. Zij maakte een grapje over de avond voordien. Hoe zij in het licht van veel te sterke schijnwerpers was geïnterviewd. En dat zij, tenslotte joods, had gedacht dat de Gestapo voor haar zat. Zij was nog jong en mooi. Of beter: zij had de onbestemde leeftijd van jodinnen die de wereldgeschiedenis in één enkel lijf moeten bewaren terwijl de tijd ter leniging van die overlast clement een oogje dichtknijpt. Maar eigenlijk geldt wat op hen van toepassing is voor iedereen: elk lichaam heeft evenveel geschiedenis als de hele wereld.

Daarna moet jij op dat podium zijn verschenen. En daarna Joke van Leeuwen. Of andersom. O, o. Ik zag onmiddellijk dat zij een echte schrijfster was. Zij droeg de haren los zoals dat in die tijd een rechtgeaarde dichteres paste. Met precies dezelfde 'froufrou' als Liesbeth List. Zij had de tongval van de juiste cultuur, de Hollandse. En bovenal: zij was niet vergezeld van haar ouders en werd evenmin gechaperonneerd door een oudere zus. Zij mocht al op haar eigen benen staan. Bijzonder artistiek vond ik dat. En ten bewijze van al dat talent: die prijs.

Ikzelf ben uitzonderlijk lang jong, hulpeloos, smakeloos, belachelijk hoogdravend – kortom – onvolwassen gebleven. Het duurde tot mijn dertigste eer daar min of meer verandering in kwam. Mijn ouders moesten eerst onder de grond voor ik een ruggengraat kreeg en met beide voeten op die grond kwam te

staan. Laten wij dus wel wezen. Op 28 april 1971 werd ik uiteraard ten onrechte bekroond: dat idiote vooroordeel heeft mij ook bij latere bekroningen nooit helemaal verlaten. Van prijzen had en krijg ik nooit de indruk dat zij mij toekomen. Ondergedompeld te worden in een poel van ellende: dát, tenminste, verbaast mij niet en dát beschouw ik blijkbaar als volkomen normaal voor mij.

Joke van Leeuwen. In de dagen en weken die op de prijsuitreiking volgden, was zij steeds in mijn gedachten. Ik schreef naar de Stichting Literaire Dagen met het verzoek mij de lijst van de laureaten en hun adressen te bezorgen, 'want ik had het zonde gevonden als die mensen in de toekomst nooit meer van elkaar zouden horen: ik had een reünie gepland'. Ik ontving zowaar per omgaande de adressen van alle bekroonden, de Stichting loofde mijn ondernemingszin en moedigde mij aan met mijn collega's contact op te nemen. Ik was de koning te rijk. Ik had het adres van Joke van Leeuwen. En daardoor had ik Joke van Leeuwen zelf. Ik hoefde haar niet te verzinnen. Zij bestond. Ik schreef haar niet.

Jaren gingen voorbij, om precies te zijn: drieëntwintig jaar, tien maanden en achtentwintig dagen. Sporadisch kwam haar naam mij ter ore. Zij werd een bekende jeugdauteur. Ik las van haar *Het verhaal van Bobbel die in een bakfiets woonde en rijk wilde worden*. En midden de jaren tachtig, in Amsterdam, zag ik overal affiches met haar naam. Zij had nu ook een eigen cabaretprogramma, dat zelfs in *Vrij Nederland* werd geprezen.

Jaren gingen voorbij, bijna een kwarteeuw. En vorige week werd het 25 maart 1995. In Utrecht vond de Vijftiende Nacht van de Poëzie plaats.

Het gezag dat de laatste geliefde in een mensenleven heeft, is werkelijk overdonderend. Soms lijkt het erop dat zij bij machte is alle voorgaande geliefden uit te wissen, omdat zij ze allemaal in zich verenigt. Men verspilt zijn leven en men verspilt zichzelf door de eerste liefde onophoudelijk te imiteren en voortdurend te anticiperen op de laatste: heet dat trouw of is het een bedekte vorm van nostalgie, of is dat hetzelfde? Ik was, voor de Nacht een aanvang zou nemen, met Totje aanwezig in de artiestenfoyer van Muziekcentrum Vredenburg. Natuurlijk wist ik dat Joke van